

Miðvikudaginn 7. janúar 1998.

Nr. 503/1997.

Eysteinn Þorvaldsson

(Magnús Thoroddsen hrl.)

gegn

Hörn Harðardóttur

(Dögg Pálsdóttir hrl.)

Kærumál. Opinber skipti. Óvígð sambúð. Samningur.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Pétur Kr. Hafstein, Gunnlaugur Claessen og Markús Sigurbjörnsson.

Sóknaraðili skaut málinu til Hæstaréttar með kæru 4. desember 1997, sem barst réttinum ásamt kærumálgögnum 12. sama mánaðar. Kærður er úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 24. nóvember 1997, þar sem fallist var á kröfu varnaraðila um, að opinber skipti færu fram til fjárslita vegna slita á óvígðri sambúð hennar og sóknaraðila. Kæruheimild er í 133. gr. laga nr. 20/1991 um skipti á dánarbúum o. fl. Sóknaraðili krefst þess, að hafnað verði kröfu varnaraðila um opinber skipti. Hann krefst einnig málskostnaðar í héraði og kærumálskostnaðar.

Varnaraðili krefst þess, að hinn kærði úrskurður verði staðfestur og sóknaraðila gert að greiða kærumálskostnað.

Samkvæmt gögnum málsins voru aðilar í óvígðri sambúð frá árinu 1967 þar til í júlí 1994. Eins og nánar er rakið í úrskurði héraðsdómara, átti sóknaraðili við sambúðarslitin íbúð að Drápuhlíð 43 í Reykjavík og bifreið, en auk þess áttu aðilar innanstokksmunni, þar með talið bókasafn og málverk. Í tengslum við sambúðarslitin keypti varnaraðili íbúð að Kárastíg 9 a í Reykjavík. Varnaraðili hefur ekki andmælt staðhæfingum sóknaraðila um, að hann hafi greitt alla útborgun kaupverðs íbúðarinnar auk þess að taka að sér gagnvart varnaraðila að greiða afborganir af veðskuldum, sem hvíldu á íbúðinni við kaupin. Varnaraðili hefur ekki heldur mótmælt því, að í fram lögðum gögnum frá sóknaraðila sé réttilega greint frá því, hvernig innanstokksmunum hafi verið skipt á milli þeirra við lok sambúðarinnar, en samkvæmt þeim gögnum fékk varnaraðili verulegan hluta munanna, ef frá er talið bókasafn. Þá verður ekki séð,

að varnaraðili hafi sérstaklega mótmælt þeirri fullyrðingu sóknaraðila, að hann hafi greitt henni með peningum sem svaraði helmingi af verðmæti fyrrnefndrar bifreiðar.

Sóknaraðili reisir kröfur sínar í málinu á því, að samningur hafi komist á milli sín og varnaraðila um fjárslit við lok sambúðar þeirra, og hafi sá samningur verið efndur með framangreindum ráðstöfunum. Varnaraðili byggir hins vegar á því, að vegna ágreinings við sóknaraðila hafi ekki verið gengið frá endanlegu samkomulagi um eignaskipti, þótt munum hafi að einhverju leyti verið skipt á milli þeirra við sambúðarslitin og íbúð hafi þá verið keypt fyrir varnaraðila.

Í lögum eru ekki gerðar sérstakar kröfur um form samnings um fjárslit við lok óvígðrar sambúðar. Gilda því um það efni almennar reglur. Ljóst er, að fyrrnefndar ráðstafanir, sem aðilar gerðu um eignaskipti í beinum tengslum við sambúðarslit, hljóta að hafa stuðst við samkomulag þeirra á milli. Af þeim upplýsingum, sem liggja fyrir í málinu um fjármál aðila, verður ekki séð, að einhver ákveðin atriði varðandi fjárslitin hafi að þessu gerðu þurft að teljast óútkljáð. Þegar þess er gætt, verður að fallast á, að sóknaraðili hafi sýnt nægilega fram á, að samningur hafi komist á um fjárslit á milli aðila, enda lét varnaraðili ekki sannanlega í ljós fyrr en í desember 1996, að hún teldi fjárslitunum ekki hafa verið lokið með þeim ráðstöfunum, sem áður er getið. Samkvæmt þessu verður að hafna kröfu varnaraðila um opinber skipti.

Rétt þykir, að hvor aðili beri sinn kostnað af málinu í héraði og fyrir Hæstarétti.

D ó m s o r ð:

Hafnað er kröfu varnaraðila, Harnar Harðardóttur, um opinber skipti til fjárslita vegna slita á óvígðri sambúð hennar og sóknaraðila, Eysteins Þorvaldssonar.

Málskostnaður í héraði og kærumálskostnaður fellur niður.

Úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 24. nóvember 1997.

I.

Mál þetta var þingfest 12. júní 1997 og tekið til úrskurðar 27. október sl. að loknum munnlegum málflutningi.

Sóknaraðili er Hörn Harðardóttir, kt. 141038-4869, Hólavegi 3, Dalvík.

Varnaraðili er Eysteinn Þorvaldsson, kt. 230632-4489, Drápuhlíð 43, Reykjavík.

Dómkröfur sóknaraðila eru þær, að kveðinn verði upp úrskurður um opinber skipti til fjárslita milli hennar og varnaraðila. Einnig gerir sóknaraðili kröfu um málskostnað úr hendi varnaraðila að mati dómsins auk virðisaukaskatts að skaðlausu.

Dómkröfur varnaraðila eru þær, að kröfu sóknaraðila um opinber skipti á búi málsaðila verði hrundið og sóknaraðila gert að greiða varnaraðila málskostnað að skaðlausu að mati dómsins.

II.

Aðilar þessa máls voru í sambúð frá árinu 1967 til 12. júlí 1994, þegar þau slitu samvistir. Á sambúðartímanum eignuðust þau eina dóttur, fædda 11. júní 1977. Síðast bjuggu þau saman í íbúð að Drápuhlíð 43, sem var þinglesin eign varnaraðila. Við sambúðarslitin fluttist sóknaraðili í minni íbúð að Kárástíg 9 a í Reykjavík, sem varnaraðili greiddi að öllu leyti, þ. á m. með andvirði láns, sem hann tók og hefur greitt afborganir af. Varnaraðili bjó áfram í íbúðinni að Drápuhlíð 43 ásamt dóttur málsaðila. Íbúðin að Drápuhlíð 43 er veðsett fyrir þremur lánunum frá Lífeyrissjóði starfsmanna ríkisins, upphaflega að höfuðstól 670.000 kr., sem sóknaraðili tók á árunum 1986 til 1990 og hefur alla tíð greitt af.

III.

Sóknaraðili kveður fjárhagslega samstöðu hafa myndast með aðilum á sambúðartímanum. Fjármál þeirra hafi verið sameiginleg svo og eignir, sem urðu til í þeirra búi. Við sambúðarslitin hafi þau m. a. átt íbúðina að Drápuhlíð 43, innbú þar á heimilinu og Toyota Tercel-bifreið. Eignir og skuldir hafi því verið sameiginlegar. Heimilishald og innkaup hafi verið að fullu á ábyrgð sóknaraðila á sambúðartímanum, en auk þess hafi hún verið útivinnandi nánast allan sambúðartímann. Þau hafi bæði aflað fjár til heimilishalds, en sóknaraðili þó meira, þar sem hún hafi ekki verið skemur í námi á sambúðartímanum. Þau hafi hins vegar ekki verið skráð í sambúð hjá Hagstofu Íslands og ekki talið fram til skatts saman. En þau hafi sannanlega búið saman í 26 ár og eignast barn í sambúðinni. Öllum skilyrðum 100. gr. laga nr. 20/1991 fyrir kröfu um opinber skipti til fjárslita milli aðila sé því fullnægt.

Sóknaraðili styður kröfu sína um opinber skipti enn fremur þeim rökum, að skiptum á búi aðila sé ekki lokið, heldur hafi ágreiningur verið með þeim, síðan sambúð lauk, hvernig ætti að ljúka skiptum. Varnaraðili hafi einn ráðið, hvernig staðið var að þeim ráðstöfunum, sem gerðar voru í kjöl-

far sambúðarslitanna, og hafi verið ófáanlegur til að taka hennar sjónarmið til greina. Samkomulag hafi því ekki orðið um fjárslit milli þeirra, og beri varnaraðili sönnunarbyrði fyrir því, að skiptum hafi verið lokið. Sóknaraðili bendir á eftirfarandi atriði til stuðnings því, að skiptum sé ekki lokið:

1. Óvissa sé um rétt verðmat á fasteigninni Drápuhlíð 43.
2. Ágreiningur sé um ráðstöfun andvirðis Toyota-bifreiðar.
3. Bókasafni aðila sé enn óskipt.
4. Verðmæt málverk hafi ekki komið til skipta.
5. Hugsanlegar bankainnstæður varnaraðila hafi ekki verið kannaðar við sambúðarslit.
6. Skuldauppgjör hafi aldrei farið fram, og aðilar greiði af skuldum, sem trygð eru með veði í fasteign hins.

Sóknaraðili mótmælir því, að réttur hennar til að krefjast skipta sé niður fallinn fyrir tómlæti, og telur tómlætisáhrif ekki geta átt við, hvað varðar kröfu um fjárslit í kjölfar sambúðarslita. Skammt sé enn liðið frá sambúðarslitunum, og enginn hámarksfrestur sé gefinn fyrir aðila að leggja fram kröfu um opinber skipti og því ekki hægt að byggja á tómlæti eða fyrningu á slíkri kröfu. Þá kveðst hún hafa reynt til þrautar að ná samkomulagi við varnaraðila um skipti, en það hafi ekki tekist. Fjárslit hafi ekki farið fram með einkaskiptum, og telji sóknaraðili sig eiga kröfur á hendur varnaraðila. Eigi hún því rétt á opinberum skiptum til fjárslita milli aðila.

IV.

Varnaraðili kveður aðila hafa verið í óskráðri sambúð frá 1967 til 12. júlí 1994 og átt saman barn. Báðir málsaðilar hafi unnið utan heimilis, en varnaraðili mun meira og lengur. Hann hafi haft um 100% hærri tekjur en hún á sambúðartímanum. Hann hafi átt íbúð við upphaf sambúðarinnar og fjármagnað kaupin á Drápuhlíð 43 einn, utan sóknaraðili hafi lagt til 1 milljón gamlar krónur af 28,5 milljón króna kaupverði íbúðarinnar. Þá hafi hann annast bílakaup einn svo og öll rekstrargjöld. Útgjöld til heimilisins hafi varnaraðili séð um að stærstum hluta. Sóknaraðili hafi haldið sínum fjármunum sér. Þau hafi talið fram hvort í sínu lagi. Hæpið sé því að fullyrða, að fjárhagsleg samstaða hafi myndast milli sambúðaraðila á sambúðartíma.

Varnaraðili kveður lífeyrissjóðslán, sem sóknaraðili tók og trygð hafi verið með veði í Drápuhlíð 43, hafa runnið til einkanota sóknaraðila. Ekkert af þessu fé hafi runnið til heimilisins og varnaraðili ekkert vitað, hvað af því varð, þrátt fyrir ítrekaða eftirgrennslan. Sóknaraðili hafi hins vegar greitt af lánunum, eins og hún lofaði og henni bar sem lántakanda.

Engu að síður hafi varnaraðili viljað gera vel við sóknaraðila við sam-

búðarslitin og talið rétt, að eignum yrði skipt jafnt á milli þeirra. Skiptum milli aðila hafi verið hagað með eftirfarandi hætti:

1. Íbúð varnaraðila að Drápuhlíð 43 hafi af fasteignasölum verið metin á 8,5 m. kr. við sambúðarslit. Varnaraðili hafi keypt handa sóknaraðila íbúð að Kárastíg 9 a í Reykjavík á 4,3 m. kr., meira en helming af verðmæti íbúðarinnar í Drápuhlíð, sem á þessum tíma hafi verið óseljanleg, nema smáíbúð væri tekin upp í. Íbúðina við Kárastíg hafi hann greitt með peningum, 2.067.693 kr., og yfirtöku skulda. Þá hafi hann greitt 12.500 kr. vegna viðgerða á íbúðinni. Af þessu sjáist, að sóknaraðili fékk riflega sinn hlut af verði Drápuhlíðaríbúðarinnar þegar í stað án þess að þurfa að bíða eftir afborgunum eða selja húsbref með afföllum, sem hún hefði þurft að gera, ef sú íbúð hefði verið seld.
2. Toyota Tercel-bifreiðin hafi verið að staðgreiðsluverðmæti 400.000 kr. Hafi varnaraðili greitt sóknaraðila helming af andvirði hennar með 150.000 kr. í peningum og þeim 50.000 kr., sem kaupverð íbúðarinnar að Kárastíg var herra en nam helmingi af verðmæti Drápuhlíðaríbúðarinnar.

3. Skipting á innbúi hafi farið þannig fram, að sóknaraðili hafi tekið það úr innbúinu og þau heimilistæki, sem hún vildi.

4. Varnaraðili kveðst vera opinber starfsmaður og laun sín lögð inn á reikning í Sparisjóði Reykjavíkur og nágreinnis. Hann hafi aldrei safnað neinum sjóðum, og um bankainnstæður hafi því ekki verið að ræða.

Varnaraðili skírskotar til þess, að málsaðilar hafi samið um skiptingu eigna, er þau slitu sambúð í júlí 1994, og því til sönnunar sé sú framkvæmd skiptanna, sem áður hafi verið lýst. Í þeim samningum hafi hvergi verið hallað á sóknaraðila. Dóttir málsaðila hafi þannig búið áfram hjá sér og hann séð um framfærslu hennar. Þá kveður varnaraðili megnið af bókum, sem til voru á heimilinu, hafa verið fræðibækur, handbækur og fagurbókmenntir, sem séu vinnutæki sín sem prófessors og þýðanda. Þessar bækur teljist því munir, sem hann eigi rétt á að fá utan skipta vegna atvinnu sinnar. Í stað bókanna hafi sóknaraðili fengið í sinn hlut hljómplötur og geisla-diska.

Varnaraðili kveður ofangreindan samning bindandi fyrir báða aðila, enda hafi verið farið eftir honum, varnaraðili efnt hann af sinni hálfu og treyst því, að ekki kæmi til eftirmála síðar. Það hafi því komið sér í opna skjöldu, þegar sóknaraðili setti fram kröfu um búskipti og greiðslu á framfærslu-kostnaði tveimur og hálfu ári síðar.

Samningur aðila hafi verið gerður með fullu samþykki beggja. Hann sé endanlegur og bindandi og verði ekki rift nú, enda hafi verið farið eftir

honum í tvö og hálft ár. Hafi sóknaraðili talið sig vera hlunnfarna, hafi hún vitanlega átt að bera strax fram sínar kröfur, en ekki draga það svo sem raun ber vitni. Hér sé því einnig um tómlæti að ræða af hennar hálfu. Endurupptöku á skiptunum sé því mótmælt.

V.

Niðurstaða.

Heimild til opinberra skipta á búi sambúðarfólks var fyrst leidd í lög með breytingu, sem gerð var á 90. gr. eldri skiptalaga nr. 3/1878 með lögum nr. 13/1986. Í upphafi greinargerðar með frumvarpi því, sem varð að lögum nr. 13/1986, segir, að markmið þess sé að tryggja réttarstöðu fólks í óvígðri sambúð, að því er snerti fjármálauppgjör við sambúðarslit.

Í lögum um skipti á dánarbúum o. fl. nr. 20/1991 er fjallað um skipti á ýmsum tegundum búa, og er lögumum m. a. ætlað að tryggja réttindi allra þeirra, sem átt geta tilkall til fjármuna úr slíkum búum. Heimild til að krefjast opinberra skipta til fjárslita milli karls og konu í óvígðri sambúð er nú að finna í 100. gr. síðastgreindra laga. Það skilyrði er sett fyrir því, að annað þeirra eða bæði geti krafist opinberra skipta til fjárslita, að þau hafi búið saman samfleytt í að minnsta kosti tvö ár eða búið saman skemmri tíma og annaðhvort eignast barn eða konan sé þunguð af völdum karlsins. Í athugasemdum með frumvarpi, sem varð að lögum nr. 20/1991, er vísað til þess, að sama heimild hafi falist í ákvæðum 1. og 2. mgr. 90. gr. skiptalaga nr. 3/1878 og ákvæði 100. gr. frumvarpsins sé í alla staði sama efnis og þágildandi ákvæði um þetta.

Fyrir liggur, að málsaðilar voru í sambúð í 26 ár og áttu saman barn á sambúðartíma. Ágreiningur er einkum um það, hvort aðilar hafi í raun lokið skiptum í kjölfar sambúðarslitanna, en einnig telur varnaraðili, að sóknaraðili hafi með tómlæti fyrirgert hugsanlegum rétti sínum til að krefjast opinberra skipta.

Um fjárskipti hjóna við skilnað eru svohljóðandi ákvæði í 6. gr. hjúskaparlaga nr. 31/1993: „... Hjón geta samið um fjárskipti sín vegna skilnaðar að borði og sæng og lögskilnaðar, en ella getur annað þeirra eða þau bæði krafist opinberra skipta til fjárslita milli þeirra“. Í 95. gr. laganna er mælt fyrir um, að hjón geti ráðið fjárskiptum sínum vegna skilnaðar til lykta með samningi. Fjárskiptasamningur skal vera skriflegur og undirritaður af hjónum eða umboðsmönnum þeirra, og samninginn skal staðfesta fyrir sýslumanni eða dómara.

Gagnstætt því, sem er um fjárslit milli hjóna, er ekki við lögfestar réttarreglur að styðjast um skiptingu eigna og skulda við fjárslit sambúðarfólks.

Dómstólar hafa þó talið, að sambúðaraðilar geti átt gagnkvæmt tilkall til hlutdeildar í eignaaukningu hins á sambúðartíma. Þá er ljóst, að sambúðarfólk getur á sama hátt og hjón lokið fjárslitum með samkomulagi, svo að skuldbindandi sé, án þess að til opinberra skipta komi.

Fyrir liggur, að aðilar gerðu ekki með sér skriflegan samning um fjárslit sín á milli við sambúðarslit. Enda þótt ekki verði gert að skilyrði, að samkomulag um fjárslit sambúðarfólks sé skriflegt, fer ekki hjá því, að sönnunarbyrði fyrir því, að fjárslit hafi farið fram samkvæmt munnlegu samkomulagi, hvílir á þeim aðila, sem heldur því fram.

Varnaraðili hefur leitast við að sýna fram á, að samkomulag hafi tekist með aðilum um fjárslit og að þau hafi farið fram þegar eftir sambúðarslitin. Hefur hann fært að þessu rök, svo sem þau, að sóknaraðili hafi fengið í sinn hlut helming af andvirði íbúðarinnar að Drápuhlíð 43, helming af andvirði Toyota-bifreiðar, það af innbúi, sem hún hafi kært sig um, svo og hljómplötur og geisladiska.

Sóknaraðili telur hins vegar, að varnaraðili hafi einhliða staðið að fjármálalegum ráðstöfunum í kjölfar sambúðarslita og að þær hafi hvorki byggst á samkomulagi né tekið til allra eigna og skulda. Sóknaraðili telur halla á sig um fjárhagslegt uppgjör við sambúðarslitin og hefur bent á nokkur atriði, sem séu óútkljáð varðandi fjárslitin. Hún telur, að hvorki bókasafni né verðmætum málverkum hafi verið skipt. Ekki hafi verið tekið tillit til lífeyrissjóðslána, sem hún hafi tekið og hvíla á íbúðinni að Drápuhlíð 43, en andvirði lánanna hafi verið varið til sameiginlegra þarfa. Þá hafi engin könnun farið fram á bankainnstæðum aðila við sambúðarslit eða öðrum skuldum en veðskuldum.

Það er m. a. tilgangur opinberra skipta að draga fram í dagsljósið eignir og skuldir þeirra aðila, sem slíta á fjárfélagi með, og komast að niðurstöðu um fjárhagslegt uppgjör, ef samkomulag hefur ekki tekist um það með aðilum. Enda þótt sóknaraðili hafi í kjölfar sambúðarslita fengið í sinn hlut íbúð og peningagreiðslu, sem samanlagt gæti verið helmingur að verðmæti fasteignar og bifreiðar, sem skráð var á nafn varnaraðila, svo og hluta af innbúi og fjármálalegt uppgjör hafi þannig farið fram að nokkru milli þeirra í kjölfar sambúðarslita, þykir varnaraðila ekki hafa tekist að sýna fram á, að fjárslitum hafi verið lokið milli málsaðila með samkomulagi eða í reynd. Með vísan til þess þykir óvarlegt að hafna kröfu um opinber skipti.

Sambúð aðila lauk í júlí 1994, en krafa sóknaraðila um búskipti var fyrst sett fram, svo að sannað sé, í bréfi lögmanns hennar, dags. 16. desember 1996, tæpu hálfu þriðja ári eftir sambúðarslit. Aðilar munu þó hafa hist í júní 1995 og sóknaraðili rætt um skiptingu bókasafns. Krafa um opinber

skipti barst síðan Héraðsdómi Reykjavíkur 20. maí 1997. Í XIV. kafla laga nr. 20/1991 er fjallað um opinber skipti til fjárslita milli hjóna o. fl., en þar eru ekki gefnir neindir frestir til að setja fram kröfu um opinber skipti. Með hliðsjón af atvikum öllum þykir sá dráttur, sem varð á, að sóknaraðili hefði uppi kröfu um opinber skipti, ekki svo verulegur, að réttur hennar til þess teljist fallinn niður fyrir tómlæti.

Þar sem öllum skilyrðum 100. gr. laga nr. 20/1991 er fullnægt, verður fallist á kröfu sóknaraðila um, að opinber skipti fari fram til fjárslita milli málsaðila.

Ekki hefur af hálfu varnaraðila verið gerð krafa um, að sóknaraðili setji tryggingu fyrir skiptakostnaði, og ekki þykir þörf á, að slík trygging verði sett.

Með hliðsjón af atvikum öllum og með vísan til þess, hversu seint sóknaraðili hafði uppi kröfu um opinber skipti, þykir rétt, að hvor aðili beri sinn kostnað af ágreiningsmáli þessu.

Sigurður T. Magnússon héraðsdómari kvað upp úrskurðinn.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Opinber skipti skulu fara fram til fjárslita vegna slita á óvígðri sambúð sóknaraðila, Harnar Harðardóttur, kt. 141038-4869, og varnaraðila, Eysteins Þorvaldssonar, kt. 230632-4489.

Málskostnaður fellur niður.
